

'תא שמע דתני ר' חייא כותל שצידו אחד כנוס מחברו, בין שנראה מבחוץ ושוה מבפנים ובין שנראה מבפנים ושוה מבחוץ נדון משום לחי'. משמע כאן שגם לחי הנראה מבחוץ ושוה מבפנים מועיל משום 'מחיצה', שהרי רצו להוכיח מכאן שלחי העומד מאליו הוי לחי הגם שאינו אלא נראה מבחוץ, והלא העומד מאליו אינו מועיל משום היכר אלא משום מחיצה, אם כן מוכח שגם לחי השוה מבפנים מועיל משום מחיצה (עפ"י אבני נזר רחצ, ג).

בקהלות יעקב (ה) הביא מספר תורת רפאל (ג) שלחי הנראה מבחוץ ושוה מבפנים אינו מועיל מדין מחיצה והזורק לתוכו מרשות הרבים יהא פטור, ונשא ונתן בדבריו. וכן הביא מהחזו"א שנסתפק בדבר. ולדבריהם צ"ל שרק לענין דאוריתא אינו 'מחיצה' [כשם שאינו מועיל לסוכה] אבל בדרבנן מועיל משום מחיצה שלא חילקו חכמים והשווהו לשאר לחיים, לכן אמרו שיועיל אף בעומד מאליו.

'אחוי ליה בידיה, קם אדוכתיה'. רבנו חננאל גרס: 'אמר ליה רב: קום אדוכתיך'. ומשמע מדברי הרשב"א שפירש שאמר לו לעמוד כדי שישמש בתורת 'לחי' להתיר הטלטול. ומכאן כתב שלחי הנעשה בשבת לשם התר טלטול מועיל אעפ"י שלא סמכו עליו מאתמול.

אפילו אמר לו בפירוש שיעמוד לשם כך מותר הדבר לדעת הרשב"א (ע' מגן אברהם שסב סק"ד). והרמב"ם (טז, כג) כתב לאסור באופן זה. ושמו רק במחיצה כתב ולא בלחי למ"ד משום היכר, ואולי אף למ"ד משום מחיצה מ"מ אינה מחיצה ממש.

'ומטמא משום גולל'. לפרש"י טומאת גולל קיימת גם כאשר המת ניטל משם. וכן דעת הרשב"א (בתשובה ח"א תעו. והוא הדין כאשר ניטל הגולל משם). וכמה ראשונים חולקים וסוברים [על פי דברי הספרי לענין קבר] שאינו מטמא אלא בזמן שהמת שם (עפ"י תורי"ד; רמב"ם הל' טומאת מת ו, ד; תוס' סוכה כג. רא"ש אהלות ב, ד).

ע' בשו"ת דובב מישרים (ח"א מח) שכתב לבאר שהגולל בעצמו אינו טמא אלא שמתמא אחרים [וכמו שיש בספרי זוטא אודות מת]. ובוזה פירש מה שאמרו (בסוכה יא) 'מה חגיגה דבר שאין מקבל טומאה' והלא לפרש"י אתה מוצא בעל חיים שעשאוהו גולל והריתו טמא לעולם – אך לפי האמור אינו טמא בעצם אלא שמתמא אחרים. וע"ע קהלות יעקב (טהרות ז) בגדר טומאת גולל שהוא טמא מחמת עצמו כמו מת, ואינו בגדר מקבל טומאה. וע"א אבני נזר או"ח סתט, ה ואילך.

(ע"ב) 'שיירא שחנתה... ולא יהו פירצות יתרות על הבנין. כל פרצה שהיא כעשר אמות מותרת...' מה ששינה התנא סגנונו ללשון כללית, ולא שנה כעין הרישא 'ולא יהו פרצות יתרות מעשר' – כי דין זה אמור גם במבוי, והוא דין כללי בכל מחיצות שבתורה [שלא כעומד מרובה על הפרוץ שאינו מועיל במבוי המפולש שצריך צורת הפתח וכד'] – לכך שנאו ככלל לעצמו ולא ביחד עם שאר דיני חצר (חדושים ובאורים).

דף טז

'מארבעה עד עשר אמות... ואם היה פרוץ כעומד, כנגד העומד מותר כנגד הפרוץ אסור...' ודוקא לענין כלאים, אבל לענין שבת אסור לטלטל בכולו, אף לא כנגד העומד. וטעם החילוק, כי לגבי שבת אנו מצריכים מחיצות שלמות בכל היקף השטח, וכל שהפרוץ מרובה – העומד בטל, אבל גבי כלאים אין אנו צריכים אלא להפריש בין הירק הזרוע לגפן הנטועה, לפיכך כל שהעומד חשוב דהיינו ארבעה טפחים – מותר לזרוע כנגדו אעפ"י שהפרוץ מרובה (ראשונים).

(ע"ב) 'מקיפין שלשה חבלים זה למעלה מזה...' ואם תאמר הלא די בחבל אחד על יתדות דהיינו צורת הפתח? – יש לומר לפי שצורת הפתח לא היתה מתקיימת כל כך, שהיתה נופלת על ידי הבהמות או מרוח שאינה מצויה מאחר וצריך להגביה מפני הגמלים וכד' (עפ"י תוס' לעיל יא. ד"ה אילימא).

ואם תאמר, עדיין יכול לעשות צורת הפתח בגובה עשרה ולקשור חבלים נוספים למטה כדי שלא יכנסו הבהמות, ולא יצטרך להקפיד על הפרש פחות משלשה בין חבל לחבל? – מכאן יש מוכיחים שאין צורת הפתח מועילה כאשר קשר חבלים וכד' למטה, מפני שאין רגילים לעשות פתח באופן זה (עפ"י תשורת ש"י; דובב מירשים ח"א ג).

ואולם כמה פוסקים הורו על פי דברי מהר"ל להכשיר (עפ"י שו"ת בית שלמה מד; אבני נור). אך יתכן שלא דיבר מהר"ל אלא כשעשה בתחילה צוה"פ כדין ואחר כך הדביק קנה תחתון או חבל וכד', שלא נתבטלה תורת מחיצה ממנה משום תוספת סתימה, אבל אם מתחילה עשה מחיצה של ערב וכד', אין לומר רואים את העליון כאילו הוא פתח והשאר כמאן דליתנייהו (עפ"י הר צבי לעיל יא).

עוד יש להעיר שמכאן אין ראייה אלא כאשר סותם המעבר בתוך עשרה, שאין זו צורת פתח, אבל כאשר הפתח גדול ומוגבה מאד, י"ל שמתחת חוטים תחתיו אינו פוסל כל שאין חסימה למעבר. וע' גם בספר מנחת שלמה (ח"ב סוס"י לה) שחוט טלפון או ענפי אילן ובלית גג וכד', אינם מקלקלים צורת הפתח, שאעפ"י שבפתח קטן אין רגילים לעשות כן, אך בפתח גדול כזה שבו קנה לקנה שפיר דמי.

ויש מתרצים שמדובר באופנים שאין מועיל מדין 'צורת הפתח' כגון ביותר מעשר אמות רוחב, לדעת רב ורבי יוחנן (לעיל יא). ואף לדעת ריש לקיש שמכשיר, יש לומר שיעמיד משנתנו כשהחבל נתון מן הצד, שאין מועיל משום צורת הפתח. ולפיכך נקט התנא שלשה חבלים ולא חבל אחד על גבן – גזירה שמא יעשה מן הצד. ואפילו אם נאמר שלריש לקיש (שם) כשר מן הצד ואפילו ביותר מעשר (ודלא כרב חסדא שם), מכל מקום אין מורים כן לכתחילה, כמו שאמרו בירושלמי (עפ"י פסקי הרי"ד).

א. במה שכתב שלא נקט התנא צורת הפתח גזרה שמא יעשה מן הצד, הגם שבכל מקום מתירים צורת הפתח ואין גזורים אטו מן הצד – י"ל שלדעתו בפרוץ מרובה על העומד או כשאין עומד כלל גזרו כי מדאורייתא אין כאן מחיצות לולא צורת הפתח, משא"כ כשעומד מרובה. ויתכן שאין הכוונה לגזרה ממש אלא לא רצה התנא ללמד הטר זה במקום האפשר בעשיית שלשה חבלים, שמא יהא מן הצד. וצ"ע.

ב. לכאורה יש לתרץ עוד: באופן שאין הקנים חזקים לקבל דלת, שאינם כשרים לצוה"פ (להרי"ף והרמב"ם). וכן נראה שאם גובה היתדות עם עובי החבל עשרה בדיוק, הרי שמדין מחיצות כשר אבל מדין צורת הפתח לכאורה צריך שיהא חלל עשרה מתחת החבל [כמשמעות הפוסקים (שסב, יא) שהקנים הזקופים צריכים להיות עשרה, והרי הקנה שוכב על גביהן נמצא החלל עשרה], אך יש מצדדים להכשיר בזה (ע' בשו"ת בית שלמה מד; נפש חיה כג). ועוד תרצו (עתוס' יא. שם) שבשיירה אין להתיר הקף בצורת הפתח ביתר מעשר כמו בחצר שהוקפה לדירה.

'בעי רב המנונא בערב מאי'. הטעם לחלק בין שתי לערב; לפי שאין שם 'פתח' אלא בפרצה בשתי אבל לא בערב, על כן יתכן שאפילו פירצה מועטת תפסול בערב. ומכל מקום יש לומר שפירצה בערב יכולה להחשב כחלון ועל כן אינה פוסלת (עפ"י תורת חיים, שפת אמת ועוד). עוד יש לומר בטעם החילוק; שמא אין דנים 'עומד מרובה' אלא כשיש תורת מחיצה ולא לעשות מחיצה (עפ"י חדושים ובאורים. וע' גם בחו"א עז, ב).

'רב אשי אמר: מחיצה תלויה איבעיא ליה... א"ל אין מחיצה תלויה מתרת אלא במים'. בשפת אמת רצה לפרש שרב המנונא נסתפק במחיצה תלויה במים שמתרת, האם כשר בה עומד מרובה על הפרוץ אם לאו. ואין לפשוט ממשנתנו כי הרי המשנה מדברת ביבשה שמחיצה תלויה אינה מתרת.